

Ο ΕΦΕΥΡΕΤΗΣ ΤΗΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΑΙΜΑΤΟΣ WILLIAM HARVEY ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ

Μια σημαντική ιατρική φυσιολογία του 17^{ου} αιώνας ήταν ο Άγγλος William Harvey (1578-1657). Είχε σπουδάσει αρχικά για επτά χρόνια¹ στο Κολέγιο του Cambridge, όπου διδάσκονταν κείμενα από τον Αριστοτέλη, Ιπποκράτη, Γαληνό και Διοσκουρίδη. Ως γνωστόν, τα έργα τους είχαν μεταφραστεί στα λατινικά και αποτέλεσαν την βάση για την περαιτέρω ανάπτυξη της ανατομίας και φυσιολογίας στα Πανεπιστήμια της Ιταλίας και των άλλων ευρωπαϊκών χωρών.

Ο Harvey συνέχισε τις σπουδές του στην Πάδοβα, στο φημισμένο τότε πανεπιστήμιο, το οποίο βρίσκονταν στην πρωτοπορία της επιστήμης. Η Ανατομική Σχολή της Πάδοβας ήταν η διασημότερη στην Ευρώπη και Καθηγητής του Harvey ήταν ο ανατόμος Fabricius Hieronymus ab Aquapendente (1533?-1619), ο οποίος εκτός των άλλων είχε ανακαλύψει τις βαλβίδες των φλεβών το 1574. Ο Χάρβευ διδάχτηκε ακόμη στην Πάδοβα από τον σημαντικό Αριστοτελικό Καθηγητή της εποχής Cesare Cremonini (1550-1631) την αριστοτελική φιλοσοφία και τη μέθοδο της αριστοτελικής σκέψης με αποτέλεσμα ο Χάρβευ να αναπτύξει επί πλέον την αγάπη του για τον Αριστοτέλη². Ας σημειωθεί ότι

Ανακοίνωση, 17 Μαΐου 2017, στην Ημερίδα «Αριστοτέλης και Ιατρική», του Κέντρου Ερεύνες της Ελληνικής Φιλοσοφίας της Ακαδημίας Αθηνών.

1. Το μνημονεύει και ο Harvey στο Ημερολόγιό του, 1 Απριλίου 1647. Βλ. Jean Hamburger, *The Diary of William Harvey*, μετάφραση στα Αγγλικά από Barbara Wright, Rutgers University Press, New Brunswick, New Jersey, 1992, σελ. 6. Επίσης Gweneth Whitterdige, *William Harvey and the Circulation of the Blood*, Macdonald London and American Elsevier Inc. New York, 1971, Κεφάλαιο Πρώτο: «Medical Studies. Cambridge and Padua», σελ. 4.

2. Gweneth Whitterdige, *William Harvey and the Circulation of the Blood, ... ό.π.*, Κεφάλαιο Πρώτο: «Medical Studies. Cambridge and Padua», σελ. 3 και εξής.

Έλληνες μαθητές του Κρεμονίνι ήταν ο Θεόφιλος Κορυδαλέας και ο Ιωάννης Κωττούνιος³.

Ο Χάρβευ αξιοποίησε τις γνώσεις του Αριστοτέλη και του Γαληνού για την κυκλοφορία του αίματος που ανακάλυψε, και το 1628 τύπωσε τη μελέτη του αυτή στην Φραγκφούρτη, που ήταν τότε το κέντρο εκδόσεως των ιατρικών βιβλίων, στην οποία καταγράφει τα συμπεράσματα των ερευνών του, που προκάλεσαν τότε αρκετές αντιδράσεις. Ιδιαίτερα αντίθετος στις απόψεις του Harvey ήταν ο Γάλλος καθηγητής της Ανατομίας στο Παρίσι Johannes Riolan ο νεώτερος (1561-1636).

Ο τίτλος της σημαντικής εργασίας του William Harvey για την κυκλοφορία του αίματος είναι, *Exercitatio anatomica de motu cordis et sanguinis in animalibus*, Frankfurt 1628. Σημειώνουμε ότι το έργο αυτό του Χάρβευ μνημονεύεται στον *Ερμή τον Λόγιο* του 1820⁴.

ΑΣ σημειωθεί ότι μεταφράστηκε στα Αγγλικά από την Gweneth Whitteridge, «*An anatomical disputation concerning the movement of the heart and blood in living creatures*» έκδοση του εκδοτικού οίκου Blackwell Scientific Publication, (Oxford 1976).

Στο κείμενο της σημαντικής αυτής εργασίας για την κυκλοφορία του αίματος, ο Χάρβευ μνημονεύει τον Αριστοτέλη συνολικά 24 φορές. Πα παράδειγμα αναφέρουμε ότι στα πρώτα κεφάλαια επεξηγεί ότι ο Αριστοτέλης με τον όρο νεύρα της καρδιάς εννοεί τις τενώδεις ίνες των κοιλιών και με τον όρο φλέβες, τις αρτηρίες. Στο κεφ. 4 ο Χάρβευ αναφέρει ότι και ο Αριστοτέλης είχε παρατηρήσει πως κατά την έβδομη ημέρα της εκκολάψεως του ωού όρνιθας σα μια σταγόνα αίματος κυτπάει και να σχηματίζονται οι κοιλότητες της καρδιάς. Ωστόσο αναφέρει ότι καρδιά είναι σε όλα τα ζώα και όχι μόνο στα μεγάλα και έναια, όπως λέει ο Αριστοτέλης.

Στο 6 κεφάλαιο παραθέτει και σχετικό κείμενο από τον Αριστοτέλη πως η καρδιά λειτουργεί από την αρχή της ζωής του εμβρύου.

Στο κεφάλαιο 8, ο Χάρβευ παρομοιάζει την κυκλική κίνηση του αίματος με εκείνη που αναφέρει ο Αριστοτέλης την κυκλική κίνηση του νερού, που πέφτει ως βροχή, ύστερα εξατμίζεται με τον ήλιο, δημιουργούνται τα σύννεφα

3. Έλληνες μαθητές του Cremonini ήταν ο Θεόφιλος Κορυδαλέας (1574-1646) και ο Ιωάννης Κωττούνιος (1572-1657). Βλ. Νίκου Ψημμένου, *Η Ελληνική Φιλοσοφία από το 1453 ως το 1821*, τόμ. α', εκδόσεις «Γνώση», Αθήνα, 1988, σελ. 183.

4. Το έργο αυτό του Harvey, έκδοση του 1736, μνημονεύεται σε άρθρο σχετικά με την κυκλοφορία του αίματος στον *Ερμή το Λόγιο* του 1820, επανατύπωση από το Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αθήνα 1990, σελ. 541.

και ξανά πίπτει πάλι ως βροχή. Και σε επόμενα κεφάλαια έχει αναφορές στον Αριστοτέλη.

Ο Harvey στο Ημερολόγιό του για τον Αριστοτέλη

Είκοσι περίπου χρόνια μετά την έκδοση του σημαντικού βιβλίου με το οποίο ο Χάρβευ καθιερώθηκε ως ο επιστήμονας που ανακάλυψε την κυκλοφορία του αίματος, σε ηλικία 70 χρόνων καταγράφει στο Ημερολόγιό του τις σκέψεις του για την τότε πορεία του. Και έχει σημασία το γεγονός, ότι αυτά που γράφει είναι στην περίοδο της καθιέρωσής του ως μεγάλου ερευνητή, με τη σημαντική συμβολή του στην εξέλιξη της βιολογίας και της ανατομίας.

Το Ημερολόγιο του Χάρβευ αρχίζει από το έτος 1647 έως το 1654, όμως οι περισσότερες καταγραφές είναι στις δύο πρώτες χρονιές 1647 και 1648. Στο Ημερολόγιό του αυτό καταγράφει πολλές πληροφορίες για τις έρευνές του και τις μελέτες του, όπως επίσης και τις απόψεις του για τον Αριστοτέλη, που μας ενδιαφέρει στη σημερινή Ημερίδα.

Η πρώτη καταγραφή στο δημοσιευμένο Ημερολόγιό του ήταν την 1^η Απριλίου 1647, τότε που ο Χάρβευ αναφέρει τα σχετικά με την αρχική ιδέα του για την κυκλοφορία του αίματος στο πανεπιστήμιο της Πάδοβας, το οποίο ήταν το κέντρο της επιστήμης. Μάλιστα αναφέρει ότι εκτός από τα ιατρικά μαθήματα εκεί στο πανεπιστήμιο της Πάδοβας, μερικές φορές κατέφευγε στο πολυπληθές αμφιθέατρο όπου ο Γαλιλαίος παρέδιδε στις ομιλίες του για τη μηχανική και την αστρονομία.

Επίσης, μνημονεύει τον αγαπημένο του καθηγητή της ανατομίας Φαμπρίκιους Ακουαπεντέντε, ο οποίος ήταν γεμάτος με νεανικό ενθουσιασμό στα εβδομήντα του χρόνια, όπως γράφει ο Χάρβευ. Ιδιαίτερα περιγράφει ο Χάρβευ τη σημαντική εμπειρία του, όταν άκουσε να περιγράφει ο καθηγητής του Ακουαπεντέτε πώς ανακάλυψε τις βαλβίδες στις φλέβες, οι οποίες βαλβίδες εμποδίζουν το αίμα να επιστρέφει, να παλινδρομήσει στα άκρα. Ωστόσο όμως, πρόσθεσε ότι ο καθηγητής του δεν είχε ακόμη εκείνο τον καιρό δημοσιεύσει αυτή τη μελέτη του, και ο Χάρβευ παρατηρούσε, πως εάν είχε παραμείνει στην Αγγλία, δεν θα είχε ακούσει του αγαπημένου του καθηγητή την ανακάλυψη με τις βαλβίδες στις φλέβες, και έτσι θα είχε χάσει ένα σημαντικό πiónι στο σκάκι των ερευνών του, όπως σημειώνει στο Ημερολόγιό του. Μάλιστα ο Χάρβευ παρατηρούσε πως ενώ ο καθηγητής του είχε στα χέρια του την ευκαιρία να κατανοήσει την κυκλοφορία του αίματος, όμως η επιρροή τόνων αιώνων παράδοσης, του Αριστοτέλη, του Γαλινού και όλων των μετέπειτα ανατόμων πως το αίμα πηγαίνει στα άκρα και δεν επιστρέφει, έκανε τον καθηγητή του Ακουαπεντέντε να μηντολμήσει να προχωρήσει στην ανακάλυψή του, στην τεκμηρίωση της κυκλοφορίας του αίματος. Και στο σημείο αυτό ο Χάρβευ σημειώνει στο Ημερολόγιό του, ίσως να άφησε την μεγάλη αυτή τύχη στον ίδιο για να είναι αυτός, ο Χάρβευ, που θα ανακάλυπτε την αλήθεια της κυκλοφορίας του αίματος.

Και συνεχίζει στην ίδια ημερομηνία του ημερολογίου του να αναφέρει τα σχετικά γεγονότα που είχαν συμβεί πριν από την τεκμηρίωση της κυκλοφορίας του αίματος. Αναφέρει πως την εποχή που ήταν στην Πάδοβα, είδε ένα απόγευμα την επίδειξη πειράματος, ότι το αίμα των φλεβών κινείται από τα άκρα προς την καρδιά και όχι αντίστροφα. Αυτό το πείραμα έγινε από έναν φοιτητή, ο οποίος το πρωί στο αμφιθέατρο το είδε και το επαναλάμβανε το απόγευμα. Περιέδωσε τον βραχίονά του και αμέσως οι φλέβες περιφερικά από την περιέδεση άρχισαν να διογκώνονται. Κάτι που εφαρμόζουν, όπως σημειώνει ο Χάρβεν, οι ιατροί όταν θέλουν να κάνουν φλεβοτομία. Αυτό κέντρισε το μυαλό του Χάρβεν, και σημείωνε πως αμέσως κατάλαβε ότι το αίμα βρήκε εμπόδιο και γι' αυτό διογκώνονταν οι φλέβες. Ωστόσο, συμπληρώνει ο Χάρβεν πως οι καθηγητές του στο πανεπιστήμιο της Πάδοβας αυτήν την απλή παρατήρηση την ερμήνευαν διαφορετικά, πως δήθεν η διάταση των φλεβών ήταν σημείο ζωϊκού ερεθισμού των ιστών και όχι από το συγκεντρωμένο αίμα. Και σημείωνε στο Ημερολόγιό του ο Χάρβεν, «Τί ανοησίες». Μάλιστα, πρόσθεσε ακόμη ότι ένας παρευρισκόμενος στο μνημονευθέν πείραμα, του είτε πως ο καθηγητής ανατομίας στη Ρώμη, Ανδρέα Κεζαλπίνο, είχε το ίδιο συμπέρασμα με το δικό του, σχετικά με το πείραμα της περιέδεσης του βραχίονος. Και συμπληρώνει ο Χάρβεν στο Ημερολόγιό του, πως «αυτή η πληροφορία με ενθάρρυνε».

Στην επόμενη καταγραφή του Ημερολογίου του, 15 Απριλίου 1647, ο Χάρβεν παρατηρεί ότι οι μεγάλες πληγές της εποχής του ήταν η μισαλλοδοξία και οι προλήψεις.

Σημειώνει ότι τον χρόνο της εγκατάστασής του στην Πάδοβα το 1600 ο Τζιορντάνο Βρούνο κήχη στη φωτιά με εντολή της Αγίας Έδρας, διότι τόλμησε να αμφισβήτησε το σύστημα αστρονομίας του Πτολεμαίου. Και ο Χάρβεν παρατηρούσε στο Ημερολόγιό του, πως η αμφιβολία, η αμφισβήτηση είχε μετατραπεί σε κολάσιμο αδίκημα.

Στην ίδια ημερομηνία, ο Χάρβεν, αναφέροντας τον Αριστοτέλη και Γαληνό, παρατηρεί με έντονο τρόπο, πως το μάθημα που οι αρχαίοι Έλληνες μας έδωσαν είναι πως πρέπει να αμφισβητούμε και να έχουμε νέες ιδέες. Τόνιζε ακόμη πως ο δήθεν υπέρμετρος σεβασμός στους αρχαίους, όπως εκφράζονταν από μερικούς σύγχρονούς του, θα πρέπει να θεωρείται πως δεν τους σεβόμαστε, δεν τους τιμούμε, διότι δεν ακολουθούμε τις βασικές αρχές της έρευνάς τους, που είναι η μελέτη και αμφισβήτηση των δεδομένων, που έχει ως επακόλουθο τη σύνθεση μιας νέας πρότασης. Συγκεκριμένα, ο Χάρβεν σημειώνει: «Ο υπέρμετρος σεβασμός στους Αρχαίους μου φαίνεται ότι είναι ασέβεια. Ποιο είναι το μάθημα που έχουμε μάθει από τους Αρχαίους; Τι μας έχουν διδάξει αν όχι ότι πρέπει να τολμούμε να έχουμε νέες ιδέες;».

Ιδιαίτερα, ο Χάρβεν επεσήμανε πως οι αρχαίοι Έλληνες δεν θα είχαν τα τόσα επιτεύγματά τους αν αντέγραφαν αυστηρά τους προγενέστερους τους. Και συμπλήρωνε, πως αν οι αρχαίοι Έλληνες επέστρεφαν στη ζωή θα ήταν οι πρώτοι που θα κατηγορούσαν για ηλιθιότητα εκείνους που αρνούνται να προ-

χωρήσουν παραπέρα την έρευνά τους. Και στο σημείο αυτό ο Χάρβευ επαινεί την Πάδοβα, που ήταν μέρος της Δημοκρατίας της Βενετίας, και αποτελούσε ένα σπάνιο μέρος του κόσμου, όπου οι νέες ιδέες ήταν ανεκτές, σε σύγκριση με τη μισαλλοδοξία της Ρώμης, που καταδίκασε τον Γαλιλαίο χωρίς να ακούσει την αλήθεια και να εξετάσει τις αποδείξεις του.

Μάλιστα, ο Χάρβευ έρχεται και στην δική του περίπτωση και αναφέρει έναν συνάδελφό του από το Λονδίνο, ο οποίος είχε εργαστεί κοντά στον Γάλλο καθηγητή ανατομίας Ριολάν, ο οποίος αντιτίθετο στις απόψεις του Χάρβευ, και του είχε γράψει, ρωτώντας να μάθει από τον Χάρβευ τί ο Αριστοτέλης αγνοούσε, προσθέτοντας ωστόσο πως ο Αριστοτέλης τα παρατήρησε όλα και κανείς από τους επόμενους ερευνητές δεν θα έπρεπε να τον αμφισβητήσει.

Σε άλλη καταγραφή του Ημερολογίου του, 11 Μαΐου 1647, ο Χάρβευ σημείωνε ότι θαυμάζει τον Πλάτωνα και σέβεται τον Αριστοτέλη και συμπλήρωνε πως μερικές φορές λάθευαν διότι υποστήριζαν ιδέες, οι οποίες δεν στηρίζονταν σε γεγονότα και τεκμήρια. Και συνεχίζει ο Χάρβευ να παρατηρεί, πως ο Αριστοτέλης είναι μεγάλος, αλλά ωστόσο στο έργο του «Περί ζώων ιστορία» λέει πως αν φυσήξει κάποιος εντός της τραχείας, ο αέρας πηγαίνει κατευθείαν στην καρδιά. Επεσήμανε ο Χάρβευ πως ο Αριστοτέλης θα είχε διαβάσει τον Ιπποκράτη, ο οποίος δεν είχε κάνει ανατομές σε πτώματα. Επομένως, συμπληρώνει, η άποψή του ήταν από την φαντασία του, χωρίς να κάνει τον κόπο να επιβεβαιώσει αν ο αέρας από τους πνεύμονες πηγαίνει στην καρδιά. Ωστόσο, ο Χάρβευ συμπληρώνει πως αργότερα το έπραξε ο Γαληνός με τα πειράματά του και το έργο του «*Ει κατά φύσιν εν αρτηρίαις αίμα περιέχεται*». Μάλιστα συμπλήρωνε στο Ημερολόγιό του, πως η εκ των προτέρων ιδέα του Αριστοτέλη ακυρώθηκε, ενώ του Γαληνού επιβεβαιωθείσα εκ των υστέρων παραμένει για πάντα.

Στην ίδια καταγραφή του Ημερολογίου του αναφέρει στη συνέχεια ότι ο Αριστοτέλης υποστήριζε για τον εγκέφαλο ότι είναι το κέντρο της αισθητικότητας.

Στο Ημερολόγιό του⁵ στις 5 Σεπτεμβρίου 1647, ο Χάρβευ χαρακτηριστικά έγραφε ότι ο ίδιος συνέχισε τις επιστημονικές εργασίες των δύο μεγάλων πνευμάτων της αρχαίας Ελλάδος, του Αριστοτέλη και του Γαληνού: «*Θέλω να πιστεύω μέχρι την ημέρα του θανάτου μου ότι η εργασία μου συνεχίζει εκείνη του Αριστοτέλη και Γαληνού*». Και χαρακτηριστικά συμπλήρωνε πως η εργασία των μεταγενεστέρων στηρίζεται πάντοτε στις εργασίες των προηγούμενων

5. Jean Hamburger, *The Diary of William Harvey...*, ό.π., σελ. 95, «5 Σεπτεμβρίου 1647, «I want to believe until my dying day that my work continues that of Aristotle and Galen».

ερευνητών. Επί πλέον τόνιζε πως δεν τον εμπόδισαν τα λάθη τους να τους έχει μεγάλο σεβασμό, προσθέτοντας ότι ο Αριστοτέλης είναι ο μεγαλύτερος ερευνητής: «*Τα λάθη τους δεν με εμπόδισαν να έχω μεγάλο σεβασμό σ' αυτούς τους μεγάλους άνδρες. Μια ανακάλυψη πάντοτε έχει τις βάσεις της στην εργασία των προηγούμενων ακόμη και αν η εργασία τους ήταν εσφαλμένη. Μερικές φορές διαψεύω τον Αριστοτέλη αλλά κατά τη γνώμη μου παραμένει για τους ζωντανούς οργανισμούς ο μεγαλύτερος ερευνητής από όσους γνωρίζουμε*».

Τόνιζε επί πλέον ο Χάρβευ, δίνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τον επιστημονικό τρόπο σκέψης του, πως πρέπει να επιμένουμε στα δεδομένα, στα πειράματα. Συγκεκριμένα έγραφε «*Πιστεύω ότι πρέπει να επιμένουμε πολύ περισσότερο από τους προκατόχους μας αρχαίους στην επιβεβαίωση των δεδομένων, των πειραμάτων*».

Και συμπλήρωνε το κείμενο του Ημερολογίου του, ότι πολλές φορές κατηγορήθηκε πως με τις εργασίες του έδειχνε αγένεια στους αρχαίους, όμως τόνιζε πως περισσότερο τους θαύμαζε με το να τους αμφισβητεί και να σημειώνει τα λάθη τους: «*Πολύ συχνά κατηγορήθηκα για αγένεια προς τους Αρχαίους. Και επί πλέον το βαθύ σεβασμό που με εμπνέουν είναι απολύτως ειλικρινής. Όσο περισσότερο αμφισβητούσα τις απόψεις τους και παρουσίαζα τα λάθη τους, τόσο περισσότερο αυξάνονταν ο θαυμασμός μου γι' αυτούς*».

Αναφέρει στη συνέχεια πως σχεδόν δύο χιλιετίες μετά τον Αριστοτέλη, θεωρεί τον εαυτό του μαθητή του, και παρατηρεί πως καθήκον του μαθητή είναι να βελτιώνει τις εργασίες του δασκάλου του. Χαρακτηριστικά σημειώνει: «*Σχεδόν δύο χιλιετίες μετά τον Αριστοτέλη θεωρώ τον εαυτό μου με πλήρη σεβασμό μαθητή του και μονάχα τροποποίησα την εργασία του με σκοπό να την βελτιώσω*».

Προσθέτουμε ακόμη ότι ο Harvey στην ίδια καταχώρηση του Ημερολογίου⁶ του αναλύει την ελληνική λέξη «ενθουσιασμός» αναγράφοντάς την «*enthusiasmos*» και τονίζοντας ότι «*κανένα μεγάλο και ωραίο δεν μπορεί να γίνει χωρίς αυτόν*» και πως οι Αθηναίοι αθλητές συνήθιζαν να λένε πως στον ενθουσιασμό τους ο θεός ήταν μαζί τους. Προσθέτει ακόμη ότι ρίζα της λέξεως «*ενθουσιασμός*» είναι ή λέξη «*theos*» που σημαίνει «*god*», θεός.

Στο Ημερολόγιό του ένα χρόνο αργότερα, 28 Δεκεμβρίου 1648, κάνει αναφορά στον καθηγητή ανατομίας στο Παρίσι Ριολάν, ο οποίος ήταν ενάντιος στην τεκμηρίωση της κυκλοφορίας του αίματος του Χάρβευ. Παραθέτει του Ριολάν την άποψη, που υποστήριζε πως ο Χάρβευ πηγαίνει ενάντια στη Φύση όταν υποστηρίζει ότι το αίμα περνά δια μέσου των πνευμόνων. Π' αυτό και σημειώνει στο Ημερολόγιό του ο Χάρβευ ότι ο Ριολάν για την αγάπη του στον Αριστοτέλη θα έκλεισε τα μάτια του, στα δεδομένα, τα οποία έδειχναν πως δεν

6. *Ο.π.*, σελ. 134.

υπάρχει επικοινωνία μεταξύ της δεξιάς και αριστερής κοιλίας της καρδιάς, ενώ ο Ριολάν μετέφερε τις αντιλήψεις των αρχαίων. Μάλιστα ο Χάρβευ παρατηρούσε ότι ο Ριολάν επέλεξε τον ρόλο του θεματοφύλακα των Αρχαίων. Γι' αυτό ο Ιπποκράτης, ο Αριστοτέλης και ο Γαληνός ήταν θεοί του και ο ίδιος ο Ριολάν φρουρός του θυσιαστηρίου τους και κάθε παρέκκλιση από τη λειτουργία ήταν ιεροσυλία, και τα νέα δεδομένα ήταν αίρεση.

Για το έργο του «Γένεση των ζωντανών οργανισμών», ο Χάρβευ σημείωνε ότι οφείλει πολλά στον Αριστοτέλη και στον καθηγητή του στην Πάδοβα Φαβρίκιους Ακουπεντέτε (βλ. υποσημ. σελ 22, στο *De motu...*).

Τελειώνοντας μπορούμε να πούμε ότι οι γνώσεις του Αριστοτέλους για την λειτουργία της καρδιάς και του αίματος, που είχαν μεταφρασθεί κατά τον 16^ο αιώνα στα λατινικά, αποτέλεσαν την βάση των ερευνών του Harvey για την τεκμηρίωση με τα σχετικά πειράματά του της κυκλοφορίας του αίματος. Και όπως προκύπτει από τις εκ βαθέων αναφορές του στο Ημερολόγιό του, ο Χάρβευ θεωρούσε τον εαυτό του μαθητή του Αριστοτέλη και τόνιζε πως καθήκον του μαθητού είναι να διορθώνει τα λάθη του δασκάλου του, για να προχωρεί τις έρευνές του.

Δρ Δημήτριος ΚΑΡΑΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ